

alimara

REVISTA DE TREBALL SOCIAL

NÚMERO 41 / SEGONA ÈPOCA / JUNY DE 1998



**Consell Insular
de Mallorca**

alimara

Núm 41

Segona Època, juny de 1998

Edita: Consell Insular de Mallorca
Redacció: Servei d'Acció Social i Sanitat
General Riera, 67
07010 Palma
Tel.: 971 76 07 62
Fax: 971 76 19 52

Portada: **Bernat Crespí**

Maquetació
i impressió: Gràfiques Son Espanyolet

Dipòsit Legal: PM - 128 - 1987

Els articles d'aquesta revista expressen únicament l'opinió dels seus autors.

ELS PROGRAMES AMB CÀRREC A LA RENDA MÍNIMA D'INSERCIÓ (RMI): REFLEXIONS PER AL DEBAT

Miquel Àngel Oliver Perelló

Treballador social

Tècnic de l'Equip d'Inserció Social del CIM

L'enquistament de l'atur, amb el manteniment de taxes molt elevades, suposa un clar repte per al desenvolupament de la política social. Els factors que generen l'exclusió social són conseqüència dels canvis estructurals de les economies i les societats, d'uns sistemes socials que generen sistemàticament col·lectius incapaços d'agafar el ritme trepidant que marca una societat cada dia més competitiva. Els programes d'inserció laboral per als exclosos no són la resposta a l'atur ja que van orientats als sectors de la població més exclosa i que representa a col·lectius relativament reduïts respecte al total de la població activa.

Aquest article pretén, en primer lloc, mostrar la realitat dels programes de la RMI amb les seves dades més significatives, per posteriorment analitzar i plantejar algunes qüestions per al debat i la reflexió sobre alguns aspectes que, tal vegada, convendria tenir en compte en futures convocatòries. Sí cal aclarir que les dades numèriques, percentatges i estadístiques aportades i referides al que ha estat el funcionament dels programes, són mínims, ja que l'article podia convertir-se en una llarga relació de xifres i resultats, dades que es poden consultar a la memòria tècnica dels programes de RMI, on tots els apartats estan suficientment desenvolupats.

L'OFERTA DE PROGRAMES DE LA RMI DE L'ANY 96/97

Durant aquest període s'han duit a terme dotze programes d'inserció a Mallorca finançats amb els pressuposts de la RMI. D'aquest total, nou programes han estat gestionats per cinc entitats sense ànim de lucre i la resta -tres programes- han estat gestionats per ajuntaments.

Bàsicament distingim dues tipologies de programes:

Tallers d'inserció: Són programes als que acudeixen els beneficiaris durant un nombre determinat d'hores cada setmana i on es treballen tots aquells aspectes que dificulten la seva inserció social i laboral. Dins el que serien un primer nivell de programes o primer graó es treballaran l'adquisició d'hàbits de feina i habilitats socials, i es duran a terme mòduls d'alfabetització. En un segon nivell, s'incidirà més en els aspectes tècnico-formatius amb una aproximació al mercat laboral i es realitzaran activitats de recerca activa d'ocupació. El contacte personal entre els professionals i els beneficiaris dels tallers ocupacionals és continuat i intensiu. El grau, per tant, de coneixement de les pro-

blemàtiques que envolten els individus i que dificulten i determinen d'alguna manera el seu procés d'inserció, és bastant profund i objectiu pel que fa al seu diagnòstic. Parlam, doncs, de dos nivells de programes en relació a les exigències en objectius i continguts.

Programes d'orientació: Es caracteritzen fonamentalment per la realització d'activitats enfocades al disseny i desenvolupament de Plans Individuals i d'Itineraris d'Inserció. Les activitats que es desenvolupen a més de les formatives i que es proposen d'acord amb els dèficits detectats, van des de l'entrenament en habilitats socials, tècniques d'entrevista i elaboració de currículums, fins a la creació de borses de treball on, d'acord amb les possibilitats i aptituds de cada beneficiari, es procura una recerca d'empreses adients als seus perfils.

Quant al nombre de places ofertades des dels programes de RMI cal destacar que si bé el nombre de places dels tallers d'inserció és pràcticament el mateix de l'any passat, el nombre de places del conjunt dels programes d'orientació ha passat de 102 a la convocatòria anterior a les 310 de la convocatòria actual. A la Fig. 1 es pot observar el nombre de places ofertades des de les dues tipologies de programes i el percentatge d'aquestes destinades a perceptors de la RMI.

<i>Figura 1. NOMBRE DE PLACES I TANT PER CENT DESTINAT A PERCEPTORS DE LA RMI</i>				
<i>Tipologia de programes</i>	<i>Nombre de programes</i>	<i>Places</i>	<i>% de places</i>	<i>% de places de la RMI</i>
Tallers d'Inserció	6	112	28	62
Programes d'Orientació	6	310	72	38
TOTALS	12	432	100	100

Els equips tècnics que han fet possible el desenvolupament dels programes

S'ha de destacar que un nombre aproximat de setanta persones hi han participat, dels que dues tercers parts han estat professionals i la resta voluntaris i col·laboradors socials (objectors de consciència). La mitjana de professionals que han conformat els equips tècnics dels diferents programes és d'entre tres i quatre persones. Els perfils professionals majoritaris són els dels treballadors socials com la figura amb major presència en els programes; psicòlegs, monitors -figura clau en els tallers d'inserció- i altres professionals com els auxiliars administratius, graduats socials, mestres i educadors de medi obert, amb menor presència pel que fa al conjunt dels programes. Els voluntaris, presents a la meitat dels programes, normalment desenvolupen tasques de suport als tallers o d'acompanyament, mentre que els col·laboradors socials són presents tan sols a dos dels dotze programes.

ELS RESULTATS

El total de beneficiaris del conjunt de programes ha estat de 820 persones i la distribució d'aquests a les dues tipologies de programes és la següent: 283 beneficiaris als tallers d'inserció -un 34%- i 537 beneficiaris als programes d'orientació -un 66%-. Quant a aquestes xifres, no obstant, cal fer un aclariment: en alguns dels programes d'orientació s'hi inclou com a beneficiaris dels programes un nombre elevat de persones que després d'una entrevista inicial foren incloses a una borsa de treball que es va crear al servei però que no participa-

ren posteriorment a les activitats que des del programa es varen dur a terme (tallers d'habilitats socials). Això fa que la xifra sigui un tant "espectacular", especialment en relació al nombre de places o beneficiaris prevists.

El percentatge de perceptors de la RMI entre els beneficiaris dels programes varia molt d'uns programes als altres. Aquesta diferència també és molt significativa si analitzam les dades globals del conjunt dels tallers d'inserció enfront del conjunt dels programes d'orientació:

*Figura 2. PERCEPTORS DE LA RMI
ENTRE ELS BENEFICIARIS DELS PROGRAMES*

<i>Tipologia de programes</i>	<i>Total de beneficiaris</i>	<i>Perceptors de la RMI</i>	<i>% perceptors de la RMI</i>
Tallers d'Inserció	283	169	60
Programes d'Orientació	537	71	13
TOTALS	820	240	29

Un altre aspecte a destacar pel que fa als resultats dels programes és el que fa referència a l'apartat de les baixes i, dins aquest, l'elevat nombre de persones que s'han donat de baixa dels programes com a conseqüència de la incorporació dels beneficiaris al món laboral, representat aquest col·lectiu en relació al total dels participants als programes, un 27 % dels mateixos. En aquest punt, no obstant, convé fer un aclariment: en primer lloc, parlem d'incorporació al món laboral i no d'inserció, ja que el terme inserció ens sembla un poc més complex i fins i tot, tal vegada, massa pretemcions quant a la qualitat, condicions i a la durada d'alguna de les incorporacions al món laboral. Es tracta en la majoria dels casos de col·locacions a temps parcial, amb contractes de curta durada -per cobrir substitucions, etc.- i fins i tot, en alguns casos, es tracta de feines dins de l'economia submergida sense contracte de treball -feines de neteja a llars o empreses; o cuidant persones majors- però que suposen un primer contacte amb el món laboral en alguns casos, o una retrobada amb aquest després de molts anys de no realitzar cap tipus d'activitat laboral. Per l'altra banda, cal remarcar que la major part de les incorporacions al món laboral s'han donat des dels programes d'orientació amb quasi el 80% de les col·locacions i un dels motius és que en la major part d'aquests programes s'ha duit a terme una important tasca de difusió entre els empresaris de la comarca on es duia a terme i s'ha elaborat una borsa de treball amb els propis beneficiaris -en alguns indrets això ha tingut una acollida realment favorable-. En alguns aspectes, el funcionament d'alguns programes ha estat fins i tot "d'agència -tot i que un tant especial- de col·locació". El major nombre de col·locacions, amb un 35%, s'ha produït des del propi servei però donant a més un suport i un acompanyament als beneficiaris que ha permès una major seguretat entre aquests i també entre els propis empresaris que han acudit a la borsa per a contractar a algú.

El fet que s'hagi donat un nombre tan elevat de col·locacions entre els beneficiaris dels programes d'orientació enfront del nombre d'incorporacions des dels tallers d'inserció respon també, a més del que s'ha comentat anteriorment, a un fet fonamental que queda manifestat en l'apartat que defineix el perfil dels beneficiaris de les dues tipologies de programes. Mentre que en els programes d'orientació parlem d'una major part dels beneficiaris que pertanyen al que podem anomenar *població normalitzada* i que l'únic problema que presenten és la falta

de feina -en molts de casos condicionat per l'estacionalitat que caracteritza el nostre mercat de treball- i, per tant, d'ingressos, en els tallers d'inserció trobam una població amb uns dèficits pel que fa al seu nivell d'estudis, qualificació professional, temps d'estada en l'atur i d'altres problemàtiques associades, molt superior al que en els mateixos aspectes trobam al col·lectiu anterior. Es tracta d'una població més acostumada a acudir als serveis Socials -el percentatge de beneficiaris de la RMI és un fet que també cal tenir en compte- i que per tant les seves dificultats a l'hora d'incorporar-se al món laboral seran lògicament molt superiors. Precisament, i degut a aquest fet, un nombre elevat de places dels tallers d'inserció està destinat a col·lectius on el primer objectiu a fixar és el d'aconseguir superar aquests els dèficits esmentats -millora d'hàbits i habilitats socials, així com la millora del seu nivell cultural a través de mòduls d'alfabetització, etc.- i que, per tant, no pretenen aconseguir d'un mode immediat la incorporació al món laboral dels beneficiaris, sinó que aquest objectiu seria la darrera passa dins un llarg camí que queda per recórrer i que en alguns casos serà bastant llarg.

ELS BENEFICIARIS DELS PROGRAMES

El perfil dels beneficiaris dels programes es caracteritza pel següent:

Mentre que un 66% dels beneficiaris dels programes són dones⁽¹⁾, només un 34% del total són homes. Aquests percentatges no varien si ho analitzam separatament des de cadascuna de les tipologies de programes.

Pel que fa al conjunt dels homes, els grups d'edat majoritaris dels tallers d'inserció són els dels que tenen entre 45 i 64 anys, duplicant en nombre als grups d'edat que van dels 35 als 44 i al dels menors de 25 anys. Als programes d'orientació, el grup d'edat majoritari és el de menors de 25 anys, encara que en aquest conjunt de programes les diferències entre els grups d'edat són poc significatives, estant tots al voltant del 20 i 25%.

Del grup de les dones, tant pel que fa als programes d'orientació com als tallers d'inserció, el grup d'edat majoritari és el que va dels 25 als 34 anys, seguit de les menors de 25, amb molta diferència de la resta de grups d'edat.

Pel que fa al lloc de naixement, cal destacar que un 50% del total de beneficiaris són nascuts a Balears, mentre que els estrangers representen tan sols un 8%. La resta són nascuts a la península. Percentualment no hi ha diferències significatives entre els beneficiaris d'una o altra tipologia de programes.

En relació al nombre de membres que formen la unitat familiar, cal destacar algunes dades:

Les famílies monoparentals⁽²⁾ són el col·lectiu majoritari dels tallers d'inserció. Aquesta dada és en certa mesura lògica si tenim en compte que hi ha un major nombre de tallers destinats, exclusiva o majoritàriament, a les dones i aquestes representen quasi sempre al col·lectiu de monoparentals. El col·lectiu majoritari dels programes d'orientació és, d'altra banda, el de les parelles amb fills.

Una dada important a tenir en compte i que fa referència al total de beneficiaris del conjunt dels programes és l'elevat percentatge de persones soles, que representen un 20% del total.

Les dades referents al nivell d'estudis⁽³⁾ dels beneficiaris dels programes, factor molt a tenir en compte a l'hora d'analitzar les possibilitats d'inserció d'aquests col·lectius, posa de manifest les diferències comentades amb anterioritat referides al que podríem denominar dos grans grups de beneficiaris dels progra-

mes, amb possibilitats molt diferents -especialment quant a terminis i probabilitats d'incorporació al món laboral-. Aquest aspecte queda reflectit a la Fig. 3:

Figura 3. NIVELL D'ESTUDIS DELS BENEFICIARIS DELS PROGRAMES
(Dades expressades en tant per cent)

Tipologia de programes	Analfabet o sense estudis	Primaris complets	Graduat Escolar	BUP	Algun curs d'FP	Estudis superiors
Tallers d'Inserció	43	43	8	1	4	0,7
Programes d'Inserció	11	24	29	17	11	8
Totals	23	31	21	11	9	5

El conjunt de persones sense qualificació professional és majoritari en les dues tipologies de programes -un 76% del total- malgrat que les diferències entre els que no tenen qualificació professional i els que sí la tenen són menys significatives entre els beneficiaris dels programes d'orientació que entre els dels tallers d'inserció.

Un altre indicador amb molta incidència pel que fa al procés d'inserció dels beneficiaris i més concretament a la durada d'aquest procés, és el que ens indica la situació laboral dels beneficiaris en el moment de la seva incorporació al programa. Així, tenim pel que fa als tallers d'inserció que el col·lectiu majoritari és el d'aquells que no han treballat mai, seguit d'aquells que treballen en l'economia submergida. Un nombre considerable de beneficiaris duen a l'atur entre un i tres anys, i un percentatge també preocupant de persones hi duen més de tres anys, quasi el mateix percentatge que els que tan sols duen menys d'un any a l'atur, grup on es podria incloure la població més "normalitzada". Pel que fa als programes d'orientació, les diferències amb el grup anterior són prou significatives: el col·lectiu majoritari és el dels que duen menys d'un any a l'atur, seguit dels que treballen en l'economia submergida. Xifres també considerables representen els que duen a l'atur entre un i tres anys. Els que duen a l'atur més de tres anys i el grup dels que no han treballat mai representen els dos col·lectius minoritaris.

Aquests trets per si sols respondrien també d'alguna manera a l'elevat nombre d'incorporacions que s'han donat entre els beneficiaris dels programes d'orientació enfront dels beneficiaris dels tallers d'inserció.

En darrer lloc, cal fer una breu referència a les problemàtiques més importants aparegudes entre els beneficiaris dels programes. Cal destacar que els problemes de salut psíquica, les toxicomanies i l'alcoholisme són les que més es repeteixen. Les tres són també, amb percentatges significatius, molt més destacables entre els beneficiaris dels tallers d'inserció que entre els beneficiaris dels programes d'orientació.

Altres problemàtiques detectades entre els beneficiaris dels programes, malgrat que en menor significació, fan referència a maltractaments, ingressos insuficients i pertànyer a famílies multiproblemàtiques.

REFLEXIONS ENTORN AL RESULTAT DELS PROGRAMES. CONSIDERACIONS PER A NOVES PROPOSTES

Després d'un temps de funcionament dels programes d'inserció cal fer algunes reflexions de cara a experiències futures a partir d'allò que hem pogut analitzar fins ara.

Uns programes adaptats al perfil dels beneficiaris

Un dels punts de partida d'aquesta anàlisi ha de ser, necessàriament, el que tenim com a primera referència els beneficiaris dels programes de la Renda Mínima. Qui són? De quin tipus de població parlem? Quina és la seva formació i quins són els principals obstacles per a la seva inserció? Quin és el seu nucli familiar i el seu entorn més immediat? Probablement són massa interrogants per obtenir una resposta clara tenint en compte que les dades actuals i el breu temps d'implantació de les experiències, no ho permeten amb seguretat. Per altra banda, els indicadors ens defineixen uns perfils que corresponen a un període determinat i que si bé és d'aquests perfils i d'aquestes dades que hem de partir, també és cert que aquests perfils poden canviar, que la Renda Mínima és encara una experiència massa curta en aquesta comunitat com per suposar que no es produiran canvis pel que fa a la població que hi participa. L'únic que sí es pot afirmar amb seguretat és la necessitat que aquests perfils poblacionals, en la mateixa mesura que vagin definint-se o canviant, cal que ho facin també els programes per anar adaptant-se als beneficiaris i a les seves circumstàncies. No podem crear uns programes sense conèixer les capacitats d'aquells a qui volem que vagin adreçats i, per tant, una vegada que això es conegui és necessari que els programes s'adaptin a aquesta realitat i no a la inversa. Aquesta afirmació és de tal obvietat que sembla que no caldria realitzar-la; no obstant, a efectes pràctics, tal vegada sí sigui recomanable recordar-la, ja que suposa l'obligatorietat de realitzar una tasca de recollida i anàlisi d'informació per al seu posterior estudi que requereix rigorositat i que resulta, moltes vegades, enutjosa per a aquelles entitats que gestionen els programes i que ja en tenen abastament preocupant-se de desenvolupar els programes tal com tenien previst, per preocupar-se de les exigències "burocràtiques" de l'administració, *"que sembla no te res més a fer"*. La importància, per tant, d'aquesta tasca convé que sigui aquí recordada.

Continuant amb els beneficiaris dels programes i a partir de les dades que s'han aportat relatives al desenvolupament dels programes, cal extreure una sèrie d'aspectes, que si bé ja s'han descrit al seu apartat, és necessari remarcar-los donada la seva rellevància.

Dos grans perfils de beneficiaris dels programes d'inserció

A l'hora de definir els beneficiaris dels programes d'inserció, ens trobam, per una banda, que hi ha dues terceres parts dels beneficiaris dels programes de RMI que són dones, i a més que un nombre important d'aquestes són dones soles amb càrregues familiars. Analitzant l'apartat de les baixes, a més, podem observar que un dels motius principals que impedeix a aquest col·lectiu mantenir una regularitat en l'assistència als programes -parlem majoritàriament dels tallers d'inserció- és l'atenció i cura dels fills, problemes de salut d'aquests, ningú que se'n pugui fer càrrec en determinats períodes de vacances escolars, etc.-. Es tracta en la major part dels casos de dones joves -menors de 35 anys en el 66% dels casos- i per tant amb fills petits, i amb possibilitats encara d'incorporar-se al mercat laboral. Aquesta qüestió s'ha de plantejar d'alguna manera als programes i això no vol dir que des dels programes es pugui donar la solució, però sí caldrà, tal vegada, la complementació d'altres recursos en determinades situacions. A més, s'haurà d'oferir des dels programes dirigits als grups amb aquestes dificultats, uns horaris adaptats a les situacions que es donen.

Pel que fa al conjunt dels homes, mereix una reflexió un tant especial l'elevat percentatge de persones -més d'una tercera part- que són majors de 45 anys. Caldrà que s'analitzin de manera realista les circumstàncies que caracteritzen el mercat de treball, diguem-ne, "normalitzat". Si és prou coneguda la dificultat de qualsevol persona per accedir al món laboral a determinades edats, no cal estendre's gaire explicant el que succeeix amb persones que a l'edat hi han d'afegir una baixa o nul·la qualificació professional o altres problemàtiques afegides que sense un abordatge previ no cal plantejar-se el que seria una més que utòpica inserció laboral. No volem dir amb això que per a aquest sector de població s'hagi de descartar la possibilitat de trobar feina, sinó que des dels programes sembla inicialment prioritari que la situació psico-social dels beneficiaris en el moment en què hi accedeixen, no empitjori, se'l faci partícep dels seu procés i es treballi per evitar un deteriorament que amb el temps enquisti d'alguna manera la problemàtica de l'individu, i converteixi així -tal i com ho defineix Robert Castel- la inserció en un estat, enlloc de constituir una etapa.

Si en el paràgraf anterior feiem referència al nivell formatiu dels beneficiaris dels programes, les dades en aquest apartat, referides al període actual de desenvolupament dels programes, són certament significatives i un tant preocupants. Els nombres ens diuen que més de la meitat dels beneficiaris -un 54%- no passa de tenir estudis primaris. En aquest sentit, cal recordar que un 90% del total de les llars en situació de pobresa a Espanya està encapçalat per persones analfabetes o amb estudis primaris. Si en aquest grup de beneficiaris dels programes hi afegim els que només tenen el graduat escolar, el percentatge puja fins al 75%. Si a aquest mateix col·lectiu hi ajustam únicament els beneficiaris dels tallers d'inserció, el percentatge queda en un 94%. En aquestes dades cal afegir-hi les que fan referència a la qualificació professional, també prou significatives: un 76% dels beneficiaris no tenen qualificació professional, percentatge que, un altre cop, es veu augmentat si ho cenyim als beneficiaris dels tallers fins a un 90%. Amb aquestes dades sembla que no és necessari estendre's gaire sobre les dificultats d'inserció que pateix aquest col·lectiu.

Quant als aturats de llarga durada -un 29% del col·lectiu dels tallers d'inserció fa més d'un any que no treballa- o al col·lectiu dels que no han treballat mai -un 31 % a la mateixa tipologia de programes- les seves possibilitats d'inserció en un mercat de treball normalitzat i competitiu han de ser necessàriament analitzades des d'una perspectiva realista. Caldrà aquí aplicar el mateix de quan parlàvem del col·lectiu dels majors de 45 anys, és a dir, contemplar en primer lloc un treball que no permeti que la situació d'atur derivi en altres problemàtiques més greus.

Com s'ha comentat en algun moment d'aquest document parlem, doncs, de dos grans tipus de beneficiaris dels programes d'inserció⁽⁴⁾ -tot i entenent la dificultat que suposa encasellar d'alguna manera situacions tan diverses en només dues tipologies.

Per una banda, ens trobam amb un nombre important de persones que no presenten problemes greus d'integració social sinó que el seu major i potser únic problema ve determinat per la manca o insuficiència d'ingressos. Poden ser persones més o menys integrades "que passen per una mala ratxa". Aquest col·lectiu, que s'ha donat majoritàriament en els programes d'orientació, té òbviament majors possibilitats d'incorporació al món laboral, tot i que en alguns casos la seva situació d'atur ve determinada per l'estacionalitat del mercat de treball característic de les nostres illes i que, naturalment, no es pot solu-

cionar des dels programes d'inserció. En qualsevol cas, convé recordar que les xifres referides a l'estabilitat en l'ocupació pel que fa a la totalitat de l'Estat espanyol, ens diuen que un de cada cinc llocs de treball és en precari i que més de la meitat dels contractes es realitzen de formes allunyades al que seria la contractació indefinida i que suposava en èpoques anteriors una seguretat relativa.

En segon lloc parlem d'un col·lectiu -majoritàriament als tallers d'inserció- en el que hi conflueixen les característiques esmentades anteriorment: dèficits formatius, llarg temps a l'atur i amb greus problemàtiques socials al voltant. La inserció sociolaboral d'aquest col·lectiu, en aquest procés entès com un avanç en capacitats, autonomia, etc., serà necessàriament llarg i complex. Si llarg ha estat el seu procés d'exclusió, ho ha de ser forçosament el procés d'inserció, tant pel temps transcorregut com pel nombre de dèficits acumulats durant tot aquest procés. L'itinerari d'inserció, en resum, està en funció de l'itinerari d'exclusió.

La necessitat i la importància de la formació i de la qualificació professional que es doni des dels programes apropant, cada vegada més, la dinàmica dels tallers en aquest cas, amb el que seria un context de treball normalitzat real, introduint la dimensió laboral des del principi, progressivament però sense deixar-la al marge, i on l'aprenentatge específic d'un ofici i la formació per a l'ocupació resulti imprescindible quan es tracta de processos tan llargs. Sense deixar de banda, però, les activitats de desenvolupament personal, de cooperació i treball en equip, que fomentin la capacitat crítica i l'autonomia. Previ a aquests tallers caldrà, no obstant, en la majoria dels casos, el pas per uns tallers pre-laborals que constituïran el recurs idoni per a la creació d'hàbits positius (motivació, autoestima,...). En aquests processos llargs de treball, precisament, es fa necessari valorar, tant per part de les entitats gestores dels programes com de l'administració, els processos -en moltes ocasions lents i fins i tot inapreciables en breus terminis- realitzats pels usuaris al llarg de tot el temps de durada del programa. Una avaluació continuada i rigorosa no enfocada exclusivament a l'objectiu únic i immediat de la incorporació dels beneficiaris al món laboral com a indicador del bon funcionament del programa i per complir amb unes estadístiques que a grans trets ens puguin mostrar el millor o pitjor funcionament d'aquest. És necessari adonar-nos, en primer lloc, de la necessitat de treballar amb terminis amples de temps i de fixar uns objectius realistes i assolibles. El fet d'aconseguir que una persona obtengui un contracte de treball, per realitzar una substitució o a través d'una empresa de treball temporal, precari i inestable⁽⁵⁾, no pot qualificar-se com a inserció laboral i deixar-nos tan satisfets. Aquest fet significa, en tot cas, una passa important i especialment significativa en funció de les característiques d'uns determinats beneficiaris, però només això, un passa dins el llarg procés d'inserció.

Un altre factor a tenir en compte de cara a la conformitat dels programes és el percentatge que representen les minories ètniques -població gitana- entre els beneficiaris dels programes, quasi un 10% del total. Aquest col·lectiu necessita projectes integrals orientats a les seves característiques particulars i problemes específics. En aquest sentit, cal tenir en compte l'alt índex d'atur, la baixa o nul·la qualificació professional, l'analfabetisme, el baix nivell d'educació per a la salut i la marginació que caracteritza el col·lectiu.

La distribució territorial dels programes i la importància de la prestació econòmica

Quant a la distribució territorial dels programes, majoritàriament concentrada a

Palma si bé és cert que un 75% dels beneficiaris de la RMI són residents a Ciutat, sembla necessari, en un futur, ampliar els programes a altres indrets de l'illa dels que cal esperar que progressivament es vagin incorporant al programa de Renda Mínima, i que l'existència de més recursos a la zona pot influir entre els propis professionals a l'hora de realitzar sol·licituds per a determinats col·lectius.

La prestació econòmica és una eina important en mans dels serveis socials -especialment per emprar entre els beneficiaris dels tallers- on el seu compromís comporta una major dedicació en temps, activitats a desenvolupar i normalment, per tant, una major exigència. Aquesta prestació pot ser emprada com a estímul -en els dos sentits- condicionant els beneficiaris dels programes⁽⁶⁾. Desvincular el dret a la renda del dret a la inserció com a dues realitats diferents, tal com contempla l'Avantprojecte de Llei contra l'Exclusió en el País Basc, ens sembla aquí un debat encara un tant llunyà. Per altra banda, les prestacions econòmiques són imprescindibles per cobrir les necessitats bàsiques dels individus però no són suficients per elles mateixes per aconseguir la seva integració. En aquest sentit, cal contemplar i articular d'alguna manera la RMI amb altres mesures complementàries en el tema de la vivenda, la salut, la formació, etc. A l'hora de parlar, en un sentit més ampli, del tractament de l'exclusió, cal recordar que aquesta no es pot resumir en el tractament dels exclosos i que existeixen diverses mesures d'intervenció que permeten treballar amb marges més amplis de la població, fins a aquells grups que es poden situar dins el que serien les zones de vulnerabilitat que comenta R. Castel.

Les empreses d'inserció

Actualment existeix un auge de la denominada Economia Social que es constitueix com a instrument vàlid de les polítiques actives d'ocupació a través de les empreses d'Inserció Social i Empreses Socials, que combinen activitat productiva amb la funció social i la formació, i que tenen com a objectiu primordial contractar aturats de llarga durada i en situació de pobresa extrema o d'exclusió social.

A més de la importància que suposa l'existència dels tallers pre-laborals i dels tallers d'especialització laboral, és necessari comptar com a darrera estructura d'inserció amb les empreses d'inserció com a estructures d'aprenentatge temporal que desenvolupen també una activitat productiva en un entorn similar al d'una empresa convencional.

Hi ha moltes feines socialment útils que podrien produir béns i serveis d'interès públic, que el mercat no atén com a demanda i que suposen una necessitat important per a la societat. Activitats en el terreny de l'ensenyament, de la sanitat, de l'assistència social, etc.

Les empreses existents a altres indrets es caracteritzen per ser intensives en mà d'obra i amb escassa inversió de capital, dedicant-se majoritàriament al sector serveis. Per altra banda, i tenint en compte el tipus de treballadors contractats per elles, no poden dedicar-se a treballs sofisticats que exigeixin una formació complexa o llarga dels treballadors.

Cal plantejar-se ja com a un repte la necessitat d'impulsar a curt o mitjà termini les empreses d'inserció⁽⁷⁾, participants en una activitat productiva real però dirigida prioritàriament a persones amb especials dificultats. Un repte que de no aconseguir-se pot convertir en estèril gran part del treball social que es duguï a terme. L'àmbit local es considera molt propici per al desenvolupa-

ment d'una economia solidària que, a més de l'autofinançament, necessitarà també del suport públic. Es tracta, per tant, d'impulsar la creació d'un marc normatiu que reguli i potenciï aquestes empreses, d'articular, doncs, allò públic amb la iniciativa privada. Les estructures d'inserció per l'econòmic suposen el complement imprescindible per aconseguir la inserció laboral i social dels col·lectius als que van dirigits els programes de la RMI.

NOTES

- 1 La majoria d'estudis coincideixen en què la feminització de la pobresa pot considerar-se un fenomen vigent en la realitat social espanyola.
- 2 Les llars monoparentals són on més ha crescut la pobresa en la darrera dècada, tot i que es tracta d'un fenomen molt menys estès a Espanya que a altres països.
- 3 Segons l'enquesta de *Pressuposts Familiars: Desigualtat i pobresa a Espanya. Madrid. 1996*, la pobresa afecta primordialment a persones analfabets o sense estudis i a mesura que augmenta el nivell educatiu disminueix la possibilitat de trobar-se en situació de pobresa.
- 4 En relació a aquests dos grans grups, R. Castel parla de dues zones on podrien situar-se cadascun d'aquests col·lectius: zones de vulnerabilitat -zona de turbulències caracteritzada per una precarietat en relació al treball i per una fragilitat de suports relacionals- i de zona d'exclusió, de gran marginalitat, on es mouen els més desfavorits.
- 5 El treballadors a temps parcial, treballs irregulars, en precari, dins l'economia submergida, mal pagats, etc. representen a Espanya un percentatge significatiu, entorn al 30-40%.
- 6 Com afirma L. Ayala, (1997) les prestacions assistencials no poden córrer el risc de convertir-se en una espècie d'indemnització per exclusió, sinó que han d'anar associades a estratègies actives d'ocupació; si no és així, només serveixen per confirmar el col·lapse social.
- 7 C. Albuquerque (1996) defineix el paper de les empreses d'inserció com el "pont" o transició necessària entre l'atur crònic del més desfavorit i la seva integració en el mercat laboral normalitzat.

BIBLIOGRAFIA

- ALBURQUERQUE INIESTA, Carmen (1997). "Jornadas sobre Políticas activas de empleo contra la exclusión". Revista de Asuntos Sociales.
- AYALA CAÑON, Luis (1997). "Cambio Social y Pobreza: El lento ajuste de la política social".
- CASTEL, Robert. "De la exclusión como estado a la vulnerabilidad como proceso". Revista Archipiélago, núm. 21.
- CONSEJO ECONÓMICO Y SOCIAL. 1997. "La pobreza y la Exclusión en España".
- JOVER TORREGROSA, Daniel (1997). "Inserción por el empleo en la sociedad del desempleo".
- DEPARTAMENTO DE ACCIÓN SOCIAL DE CÁRITAS ESPAÑOLA. (1997). "La inserción por lo económico"